

Téma:

**SZAKPOLITIKAI TANULMÁNY –
Nemzetközi Gazdaságfejlesztés
és Külpolitikai Monitor**

Időszak:

2014. március

Dátum:

2014. március 25.

SZÁZADVÉG
ALAPÍTVÁNY

SZÁZADVÉG
gazdaságfejlesztő zrt.

STRATEGOPOLIS
Külföldi Politikai Tanulmányok és Elemzések Központja

Az anyag az NFM_SZERZ/378/1 (2012) számú
szerződés teljesítésére készült.

Tartalom

VEZETŐI ÖSSZEFOGLALÓ	3
NEMZETKÖZI GAZDASÁGFEJLESZTÉS.....	5
A magyar külkereskedelmi termszerkezet változása (2012–2013)	5
A külkereskedelmi termékforgalom alakulása	5
A külkereskedelmi termékforgalom szerkezetének alakulása	6
BEFEKTETŐI HANGULATBAROMÉTER	11
I. Gazdaságpolitikai döntések megítélése.....	11
II. Üzleti környezet változásai	14
Egyéb a vállalat szempontjából fontos megjegyzés, üzenet	15
KÜLPOLITIKAI MONITOR.....	17
Az ukrán válság	17
Háttér: Ukrajna.....	17
Háttér: A Krím-félsziget	17
Az ukrán válság áttekintése.....	18
Propagandagépezet.....	19
A nyugati hatalmak szerepe Ukrajnában.....	20
A V4-es országok álláspontja és potenciális szerepe.....	21
Orosz szerepvállalás a szíriai konfliktusban	22
Az orosz álláspont elsősorban gazdasági okokkal magyarázható	23
Összegzés	24

Vezetői összefoglaló

Eseti tanulmányunk középpontjában a 2013-ban rekordtöbbletet generáló külkereskedelmi termékforgalom, valamint annak szerkezete áll. A **tavalyi év** folyamán **az export és az import volumene** közel azonos mértékben, **5 százalékkal emelkedett**. Az export magasabb szintje miatt ugyanakkor 2090 milliárd forintra rúgó **többletet generált a külkereskedelmi áruforgalom**. Az export és az import szerkezete áruфőcsoportok szerint vizsgálva, jelentős eltérést nem mutatott 2012 és 2013 között, továbbra is a gépek és szállítóeszközök, valamint a feldolgozott termékek teszik ki a hazai külkereskedelem 80–84 százalékát. Változás ugyanakkor, hogy az elmúlt évek autóipari nagyberuházásainak köszönhetően a **közúti járművek és a kapcsolódó iparágak termékei**, mint a gumigyártmány vagy energiafejlesztő gép és berendezés (benzin- és dízelmotorok) exportja kiugróan bővült. Ennek következtében ezek a termékek **váltak a magyar külkereskedelem kulcstermékeivé**. Nem meglepő módon a külkereskedelmi egyenleg többlete is elsősorban ezen termékek kereskedelméhez köthető. Emellett a hazai gyógyszergyártás is rendkívüli mértékben hozzájárult az áruforgalmi többletnek és így a gazdaság növekedéséhez. A fellendülő **magyar ipar növekvő energiaigényét** jól jelzi, hogy az energiahordozók esetében 2012-höz képest nagyobb hiány keletkezett a külkereskedelmi egyenlegben, ami így egyedüli áruфőcsoportként visszafogta az aggregált mutató növekedését.

A választások közeledtével – a korábbiaktól eltérően – arra kértük a kérdőívet kitöltő vállalkozásokat, hogy határozzák meg, melyek voltak az elmúlt négy év azon kiemelten fontos gazdaságpolitikai intézkedései, amelyek a legnagyobb hatással voltak, akár pozitív akár negatív értelemben vállalkozásuk üzleti környezetére. A kérdőívet kitöltő 38 cég közül négy kizárólag pozitív, tíz kizárólag negatív, míg 18 pozitív és negatív gazdaságpolitikai intézkedést is megjelölt, a fennmaradó hat cég pedig nem adott választ erre a kérdésre.

A hangulatbarométer számszerűsíthető értékei egy kivétellel szignifikánsan nem változtak a korábbi időszakhoz képest. A kivételt a **gazdaság jelenlegi helyzetének megítélése** jelenti, amely **mutató értéke jelentős javulást mutat**, de még mindig a negatív tartományban tartózkodik.

A külpolitikai monitor az ukrán válságot és az oroszok szíriai szerepvállalását tekinti át. December óta az ukrán válság dominálja a nemzetközi médiát és a nemzetközi és biztonságpolitikai kapcsolatokat. A válság november 21-én kezdődött, amikor Janukovics volt elnök visszalépett az EU-s kereskedelmi megállapodástól, tovább erősítve ezzel politikai és gazdasági kapcsolatait Moszkvával. Ez az EU-párti lakosság felháborodását váltotta ki, mivel ez a lépés tovább halasztotta illetve nehezítette Ukrajna EU-s csatlakozásának lehetőségét. Tüntetések sorozata kezdődött, ami végül agresszióba ment át, és az oroszparti vezetőség lemondását eredményezte.

A válság kicsúcsosodása egyelőre a Krím-félsziget leválásában nyilvánult meg. A tüntetések és az erősödő agresszió egyik következménye volt, hogy az orosz hadsereg bevonult a Krím-félszigetre. Ez a nemzetközi közösség felháborodását váltotta ki ugyan, amit ki is fejeztek az országok az Egyesült Államokkal és az Európai Unióval az élen, de az ellen eredményesen nem tudtak cselekedni. A Krím-félsziget így a március 16-ai népszavazást követően bejelentette, hogy csatlakozik Oroszországhoz.

Habár a térség stabilizálódása fontos a Nyugat és a V4-es országok számára, katonai beavatkozás egyelőre nem várható a Nyugat részéről. Az eddig alkalmazott **gazdasági szankciók és vízumkorlátozások nem voltak eredményesek**. Kérdéses azonban, hogy hajlandó-e a Nyugat a radikálisabb szankciók bevezetésére, és, ha igen hogyan. Ezzel az a fő probléma, hogy tekintve Oroszország energia-nagyhatalom státuszát, egy orosz-nyugat konfliktus akár egy **energiaválságot is eredményezhet**. Ez különösen érzékeny pont az EU-nak és a V4-nek, mivel ezen országok közvetlenül függenek az orosz kőolajtól és földgáztól, így nekik sem érdekük, hogy az oroszokat maguk ellen haragítsák az ukrán krízisbe való beavatkozással.

Végül az utolsó fejezetben azt vizsgáljuk, hogy mennyire erős az orosz jelenlét az egyre súlyosabb szíriai konfliktusban, valamint hogy milyen indokok állhatnak az orosz törekvések hátterében. Többek között arra keressük a választ, hogy Moszkva meddig menne el a nemzetközi közvélemény előtt egyre inkább elítélt Asszad-rezsim védelmében anélkül, hogy tényleges be kéne avatkoznia ebbe a konfliktusba.

Nemzetközi gazdaságfejlesztés

A magyar külkereskedelmi termékszerkezet változása (2012–2013)

Jelenlegi eseti tanulmányunk középpontjában a magyar külkereskedelem termékszerkezete, illetve annak változása áll. Magyarország áruforgalmi többlete 2013-ban ismét historikus rekordra, 2090 milliárd forintra emelkedett, így mindenképpen érdemes megvizsgálni, hogy ez köthető-e valamilyen formában az export termékszerkezetének átalakulásához. Kutatásunk alapját a Központi Statisztikai Hivatal külkereskedelmi termékforgalom statisztikái képezik, ezen belül is az úgynevezett SITC (Standard International Trade Classification, Egységes külkereskedelmi termékjegyzék) nómenklatúra szerinti bontást alkalmazzuk. Ennek oka, hogy az ENSZ által kidolgozott és alkalmazott csoportosítás a gazdasági elemzések számára alkalmas termékkategóriákat tartalmaz. A nómenklatúra a termékeket azok feldolgozottsági foka, felhasználási lehetősége és világpiaci jelentősége szerint rendszerezi. A csoportosításnak jelenleg a harmadik, átdolgozott változata (SITC Revision 3) van érvényben, és a KSH is ezek alapján közli az adatokat (KSH [2005] 8. o.).¹ A vizsgálati időszak elsősorban a 2012. és 2013. év, azonban a külkereskedelmi folyamatok megértéséhez röviden áttekintjük a 2009-es válságot követő éveket is.

A külkereskedelmi termékforgalom alakulása

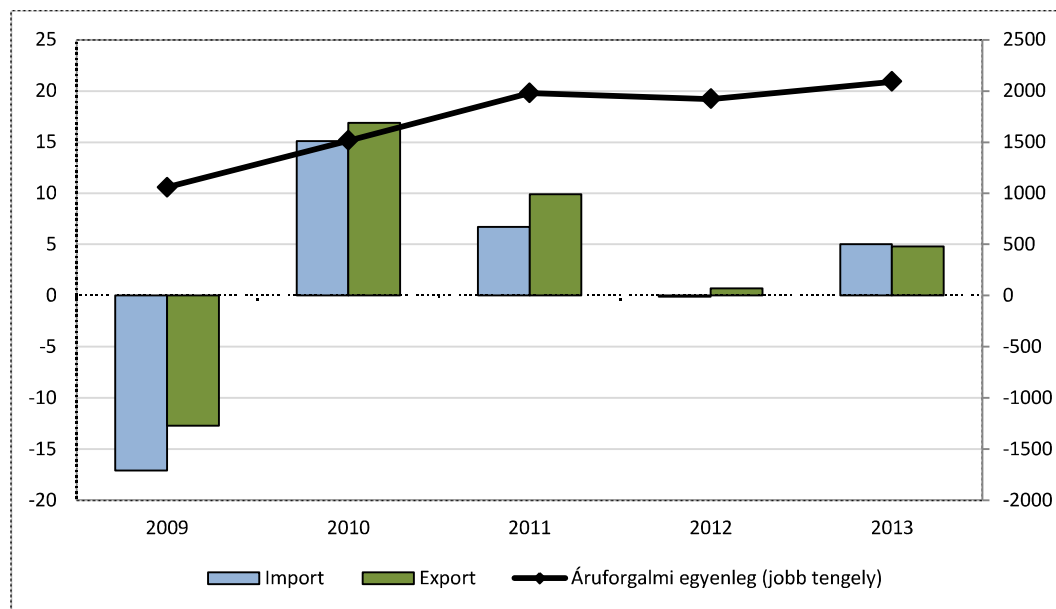
A magyar külkereskedelem termékforgalma a gazdasági világválság hatására 2009-ben rendkívüli mértékben visszaesett. Akár az exportot, akár az importot nézzük, az előző év azonos időszakához képest kétszámjegyű volt a volumen visszaesése: a behozatal 17,1, míg a kivitel 12,7 százalékkal zsugorodott. Mivel hazánkban a belső felhasználás (mind a fogyasztás, mind a beruházás) jelentős importot generál, így ennek visszaesése magával rántotta a behozatalt is. Az export csökkenése – mely szintén generál importot – ugyanebbe az irányba hatott. Ugyanakkor a hazai exportra termelő ágazatok ellenállóbbnak bizonyultak, így kisebb volt a visszaesés mértéke az importénál. Ennek következtében pedig a magyar külkereskedelmi termékforgalom hosszú időszak után először már pozitív egyenleggel zárt: 2009-ben 1056 milliárd forint volt ennek mértéke.

A 2009-es mély bázis hatására 2010-ben egy szintén kétszámjegyű élénkülés váltotta fel a korábbi rossz teljesítményt mindkét forgalmi irányban. Az előző év azonos időszakának bázisán 2010-ben az import volumene 15,1, míg az exporté 16,9 százalékkal bővült. Ezt a kiugróan jó teljesítményt 2011-ben már nem sikerült reprodukálni, melyben döntő szerepet játszott az Európai Unióra jellemző adósságválság és a továbbra is recesszióban lévő

¹ KSH [2005]: A magyar külkereskedelmi termékforgalmi statisztika módszertana. Statisztikai Módszertani Füzetek, 44, Központi Statisztikai Hivatal, Budapest, 2005

gazdaság. Ugyanakkor az export növekedése ekkor is felülmúlta a behozatalét, amely tovább erősítette a külkereskedelmi termékforgalom aktívumát.

1. ÁBRA: AZ EXPORT ÉS AZ IMPORT VOLUMENÉNEK BŐVÜLÉSE (SZÁZALÉK) ÉS A NETTÓ EXPORT ALAKULÁSA (MRD Ft)

Forrás: KSH, Századvég-számítás

A 2012. év egésze meglehetősen vegyesen alakult mind az import, mind az export szempontjából: egyik hónapban növekedést, míg a másikon visszaesést regisztráltak. Összességében a behozatal minimálisan szűkült, a kivitel pedig 1 százaléknál is kisebb mértékben bővült. A kedvezőtlen külső gazdasági környezet és a hazai recesszió együttes eredményeként adódott a visszafogott külgazdasági teljesítmény. Bár még 2013 első felében is a megelőző év hullámvása volt domináns, az év második felétől már stabil növekedés mutatkozott. Ennek köszönhetően a tavalyi január–decemberi időszakban az export és az import is közel 5 százalékkal emelkedett. Az export magasabb szintje miatt ugyanakkor a külkereskedelem aktívuma 2000 milliárd forint fölé emelkedett.

A külkereskedelmi termékforgalom szerkezetének alakulása

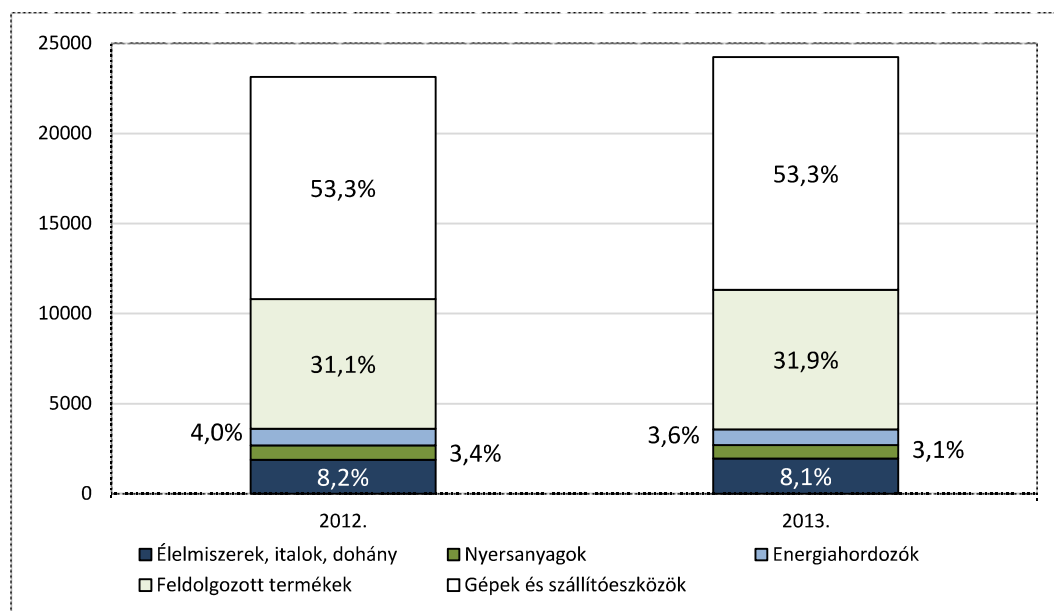
A hazai külkereskedelem termékforgalmának szerkezetét öt főbb árucsoportra bontja a KSH². Ezek közül 2012-höz hasonlóan 2013-ban is a **gépek és szállítóeszközök** tették ki a hazai export többségét, 53,3 százalékot. Ugyanakkor a termékcsoporthoz exportja tavaly is emelkedett, még hozzá 4,8 százalékkal az előző évhez képest, amely megegyezik a teljes export értékének növekedési ütemével. Ez elsősorban a közúti járművek exportértékesítési forgalmának kiugró emelkedésével hozható párhuzamba. A közelmúltban megjelent új, hazai gyártású modelleknek köszönhetően ennek a termékcsoporthoz az exportértékesítése

² Külkereskedelem, 2013 (<http://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/idoszaki/kulker/kulker13.pdf>)

30 százalékkal emelkedett az egy évvel korábbihoz képest. Ennek következtében egy jelentős változás állt be a termékszerkezetben: míg az előző években a gépek és szállítóeszközök közül a villamos berendezések vagy a híradás-technikai készülékek voltak a fő exportcikk, 2013-ra már a közúti járművek vették át a vezető szerepet (arányuk az áruösszetételben 18,6-ról 23,1 százalékra nőtt). Amennyiben a teljes exportot tekintjük, úgy a közúti járművek exportja a teljes kivitel már több, mint 12 százalékát adta. Ezzel szemben a még mindig húzóterméknek minősülő híradás-technikai termékek exportforgalma mintegy 14 százalékkal visszaesett. Ez elsősorban a mobiltelefonok és alkatrészeik, továbbá a televízió-alkatrészek és –készülékek kivitelének csökkenésére vezethető vissza, amit az elmúlt években a gyártóágazatokban tapasztalt hazai gyárbezárások és kapacitásleépítések indokolnak.

A magyar kivitelben a második legjelentősebb súlyt képviselő, meglehetősen heterogén termékkör a **feldolgozott termékek**, arányuk közel 1 százalékponttal emelkedett 2013-ban, így az exportértékesítés megközelítőleg egyharmadát adták. A 7,5 százalékos forgalomnövekedés elsősorban a vegyiparhoz és a járműgyártás beszállítói ágazataihoz köthető termékek forgalmában jelentkezett. Ennek megfelelően a szerves vegyi termékek, a műanyag-alapanyagok, valamint a gumigyártmányok esetén regisztrált a KSH jelentős növekedést. Az exportban kisebb szerepet betöltő különféle feldolgozott termékek, mint a ruházatok, lábbelik külföldi értékesítése is az átlagosnál jobban emelkedett.

2. ÁBRA: A MAGYAR EXPORT FELBONTÁSA ÁRUFŐCSOPORTOK SZERINT (MILLIÁRD FORINT) ÉS ARÁNYUK A TELJES EXPORTBAN

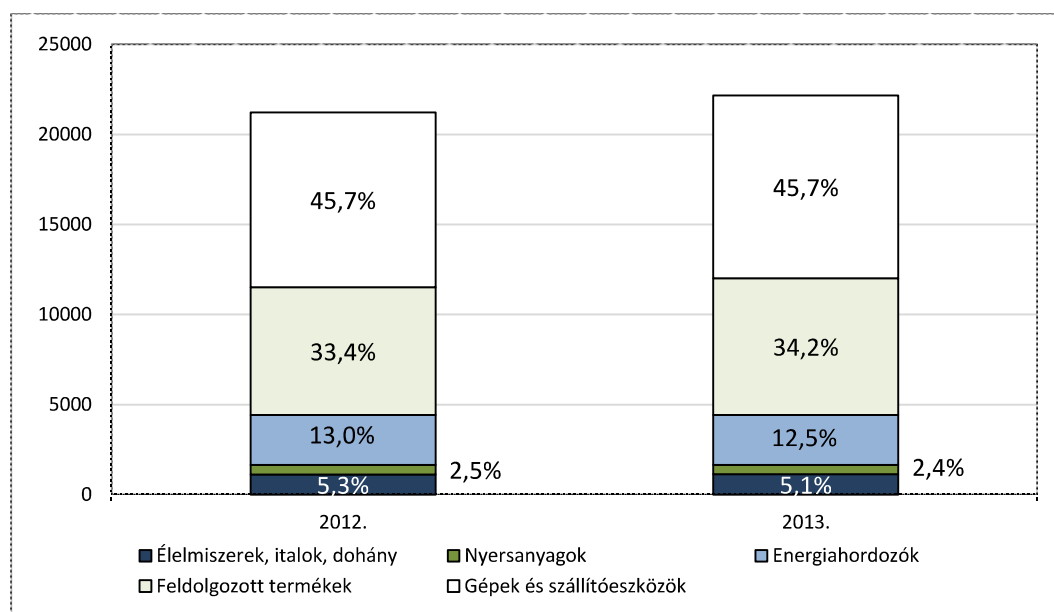
Forrás: KSH, Századvég-számítás

A hazai exportértékesítés 2012–2013-ban nagyjából 8 százalékát kitevő termékkör, az **élelmiszerek, italok, dohány** esetében átlag alatti volt a kivitel növekedése. Ezen belül ugyanakkor számottevően bővült az állati takarmányok, a tejtermék és tojás exportja. A

gabona- és gabonakészítmények esetében a kivitel jelentős zsugorodását regisztrálták hazánkban, mely főként a globálisan kedvező időjárásra és így a túlkínálat okozta áresésre vezethető vissza. A fennmaradó két termékkör esetében (**nyersanyagok** és **energiahordozók**) hazánk historikusan sem tekinthető jelentős exportőrnek, és ez 2013-ban sem változott.

A hazai importforgalom döntő többségét a korábbi évekhez hasonlóan 2013-ban is a gépek és szállítóeszközök, valamint a feldolgozott termékek tették ki. Ezek együttesen a behozatal 80 százalékát generálták tavaly, ami 0,8 százalékponttal haladja meg a 2012. évi súlyt. A gépek és szállítóeszközök importja 4,4, a feldolgozott termékeké viszont közel 7 százalékkal bővült. Az import bővülése itt is elsősorban a közúti járművekhez köthető, mely árucsoport 20 százalékos forgalomművekedést regisztrált. A feldolgozott termékek közül a ruházati cikket és a lábbeliket kell kiemelni, ahol szintén átlag feletti forgalomművekedést mértek. A fellendülő beruházások és építőipari teljesítmény következtében jelentősen megnőtt az épületek építéséhez és épület-berendezésekhez kapcsolódó import is. A vegyi anyagok esetében szintén jelentősen emelkedett a behozatal az előző évihez képest. A meghatározó súlyú gyógyszer és gyógyszerészeti termékek behozatala viszont némileg csökkent 2012 és 2013 között.

3. ÁBRA: A MAGYAR IMPORT FELBONTÁSA ÁRUFŐCSOPORTOK SZERINT (MILLIÁRD FORINT) ÉS ARÁNYUK A TELJES EXPORTBAN

Forrás: KSH, Századvég-számítás

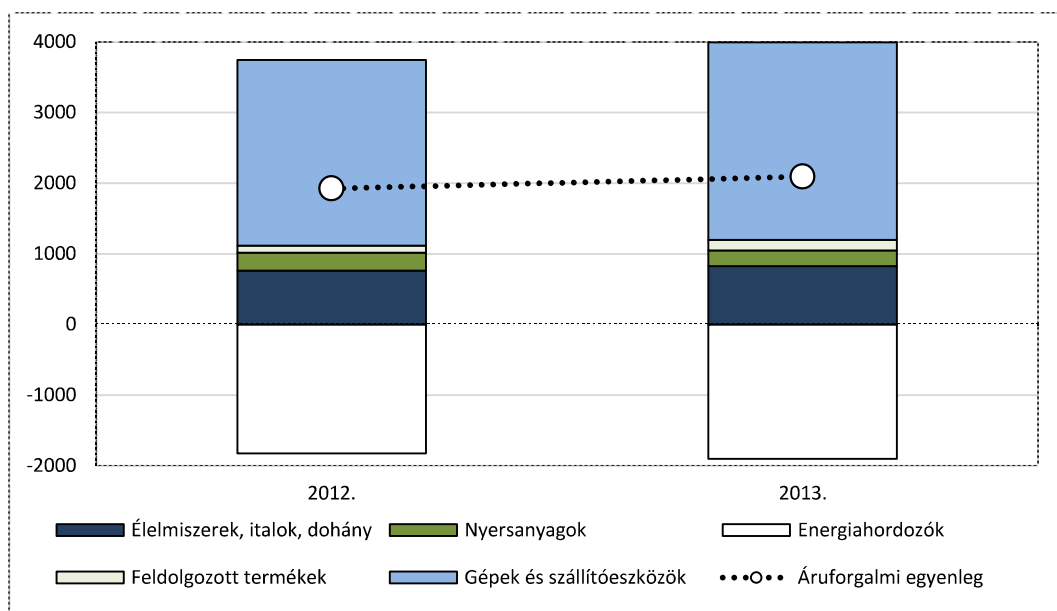
Az energiahordozók importja változatlan maradt, ám ez a növekvő mennyiség és a csökkenő árszínvonal kombinációjaként adódott. A villamos energia enyhén, míg a szén, koksz, brikett behozatala drasztikusan csökkent. Az élelmiszerek, italok, dohány termékcsoporthoz csupán

1 százalékos importbővülést mutatott. Jelentős volt ugyanakkor a zöldségféle és gyümölcs importja, miközben a cukor és cukorkészítményeké közel harmadával esett vissza.

Ahogy már korábban említettük, a nettó export 2013-ban historikus csúcsra emelkedett, így érdemes azt is megvizsgálni, hogy hogyan változott ennek összetétele a főbb árucélcsoportok szerint. A korábbi évekhez hasonlóan tavaly is az energiahordozók nettó exportja volt egyedül negatív, vagyis egyedülként visszafogta az áruforgalmi többlet bővülését. A fellendülő magyar gazdaság energiaigénye is megemelkedett, amit jól jelez, hogy közel 4 százalékkal romlott az energiahordozók nettó exportjának egyenlege 2012 és 2013 között.

A növekvő áruforgalmi többlet elsődleges forrásai 2013-ban egyértelműen a gépek és szállítóeszközök voltak: míg 2012-ben 2631 milliárd forinttal többet exportáltunk, mint importáltunk ebből a termékkörből, addig tavaly ez már megközelítette a 2800 milliárd forintot. Az árucélcsoportot tovább bontva, a legnagyobb aktívum a közúti járművek külkereskedelmén keletkezett: 2013 folyamán 1248 milliárd forinttal többet exportált Magyarország, mint amennyit ebből a termékből behozott. Ez közel 50 százalékos növekedés a megelőző évi egyenleghez képest. Szintén jelentős aktívum keletkezett az energiafejlesztő gép és berendezés kereskedelmében, ami főként a dízel- és benzinmotorokra specializálódott magyar autóiipari teljesítményhez köthető.

4. ÁBRA: A FŐBB ÁRUCSOPORTOK HOZZÁJÁRULÁSA A KÜLKERESKEDELMI ÁRUFORGALMI EGYENLEG ALAKULÁSÁHOZ

Forrás: KSH, Századvég-számítás

Bár a feldolgozott termékek jelentős exportot generálnak, láthatóan komoly import áll mögöttük, hiszen az ezeken a termékeken keletkezett külkereskedelmi haszon meglehetősen

csekély, alig 150 milliárd forint, bár ez is 50 százalékos növekmény 2012-höz képest. A pozitív nettó export egyértelműen az autóiipari beszállítókhoz köthető: a gumigyártmányok esetében tapasztalható jelentős aktívum. Emellett a szakmai-, tudományos-, ellenőrző műszer és készülék külkereskedelmében regisztráltak 527 milliárd forintos többletet. A vegyiparon belül a gyógyszergyártás külkereskedelmi szerepét kell kiemelni: 300 milliárd forintot is meghaladó külkereskedelmi aktívum keletkezett tavaly.

Az élelmiszerek, italok, dohány árucsoportban az élelmiszerek nettó exportja továbbra is jelentős maradt. 2013-ban a gabona és gabonakészítmény, valamint a hús és húskészítmény termékek esetében regisztráltak jelentős többletet, bár előbbi esetében csökkent az egyenleg aktívuma, míg utóbbinál emelkedett.

Befektetői Hangulatbarométer

A hangulatbarométer elemzés célja, hogy bemutassuk azokat a legfontosabb stratégiai döntéseket vagy döntés előtt álló ügyeket, amelyek hatással vannak a Magyarországon befektető és befektetni kívánó vállalatok beruházási, foglalkoztatási és termelési döntéseire. A nem csak stratégiai partnereknek, hanem hazai kkv-knak is kiküldött hangulat-barométer kérdőívre összesen 38 válasz érkezett. A következőkben ezeket a válaszokat foglaljuk össze. A hangulat-barométer mutató minden esetben –100 és +100 közötti értéket vehet fel.

1. Gazdaságpolitikai döntések megítélése

A választások közeledtével – a korábbiaktól eltérően – arra kértük a kérdőívet kitöltő vállalkozásokat, hogy határozzák meg, melyek voltak az elmúlt négy év azon kiemelten fontos gazdaságpolitikai intézkedései, amelyek a legnagyobb hatással voltak, akár pozitív akár negatív értelemben vállalkozásuk üzleti környezetére. A kérdőívet kitöltő 38 cég közül négy kizárólag pozitív, tíz kizárólag negatív, míg 18 pozitív és negatív gazdaságpolitikai intézkedést is megjelölt, a fennmaradó hat cég pedig nem adott választ erre a kérdésre. A következőkben összefoglaljuk a válaszadók által kiemelt gazdaságpolitikai intézkedéseket.

Pozitív gazdaságpolitikai intézkedések:

- A válaszadó cégek közül az egyik legtöbbet említett pozitív gazdaságpolitikai intézkedés a hitelezés bővítése az MNB Növekedési Hitelprogramjának beindításával, valamint az Eximbank hitelkonstrukcióival;
- A vállalkozások fontos pozitív intézkedésként jelölték meg továbbá a jegybanki alapkamat mérséklését, a makro-stabilitást helyreállító gazdaságpolitikai intézkedéseket; a forintgyengüléshez vezető lépéseket;
- Sok vállalat által kerültek továbbá említésre az Új Széchenyi Terv keretében megvalósuló egyszerűbb Európai Unió pályázati lehetőségek;
- Az adórendszert érintő változtatások közül a legtöbbet említett pozitív intézkedések az egykulcsos személyi jövedelemadó bevezetése, a társasági adó mérséklése, a kiva, kata bevezetése, a különböző járulékkedvezmények, valamint a számviteli és adózási egyszerűsítések;
- Több vállalat tartotta még fontosnak a kedvezményes, egyszerűsített foglalkoztatást elősegítő lehetőségeket: az 50 év feletti dolgozók és pályakezdekők szociális hozzájárulásának kedvezményét. Emellett a foglalkoztatást érintő pozitív intézkedések közül a szakképzési hozzájárulás felhasználhatóságának változtatása, az NFA-2012-Komp kódjelű átmeneti juttatás a munkabérek nettó értékének megőrzéséhez, a jogszabály módosítások, a bérfejlesztés és a nyugdíjmelés kerültek említésre;

- Mindezek mellett pozitív gazdaságpolitikai lépésként értékelendők a válaszadó cégek szerint a külföldi működő tőke beruházókkal kötött stratégiai megállapodások, valamint a keleti kapcsolatoknak nagyobb teret adó külgazdasági stratégiaváltás is;
- GIRO utalások 4 órán belüli teljesítésének kötelezővé tétele;
- A rezsicsökkentés pozitív hatásait két vállalkozás említi, míg az egyes ágazatokat érintő pozitív intézkedések közül a gyógyszer forgalmazás szabályainak szigorítása, a tejexport és az építőipari beruházások növekedése, az alapanyag termelők nemzeti és EU-s támogatásának fenntartása kerültek említésre.

Negatív gazdaságpolitikai intézkedések

- A vállalkozások üzleti környezetét negatívan érintő intézkedések közül a legtöbbször a különböző különadók (pénzügyi, energia szektor), a tranzakciós illeték bevezetése kerültek említésre, elsősorban azok átháríthatósága miatt. Példaként több cég bankköltsége növekedett a többszörösére az elmúlt 2–3 év alatt vélhetően a pénzintézeti különadók miatt;
- Az áfa emelése is több cég által megjelölt negatív intézkedés. Említésre kerültek még továbbá az adó és adójellegű elvonások közül az élőmunkára rakódó magas adóterhek, az útdíj, rendszerhasználati díj, az innovációs járulék helyben való felhasználásának megszüntetése, a béren kívüli juttatások közterheinek megemelése;
- A vállalkozások adminisztrációs terheinek növekedése, a bürokrácia ígért csökkentésének elmaradása is számos vállalat által említett probléma;
- Az euró-árfolyam bizonytalansága, a devizaárfolyamok folyamatos emelkedése; az exportáló vállalatoknak kedvező devizaárfolyam ugyanis kedvezőtlen az importáló vállalatoknak, ami a beruházások volumenét csökkentheti;
- A banki hitelezés visszafogottsága az unortodox gazdaságpolitika miatt – de mint tudjuk itt elsősorban a nagyon magas hitel/betét mutató miatti mérlegalkalmazkodás tehető felelőssé a hitelezés visszaesésért;
- „Megfelelő képzettséggel nem rendelkező adórevizorok munkába állítása, az ellenőrzések során, az adóhivatal felelősségmentes döntéshozatala (I. és a II. fok közötti „labdázás”)”;
- A pályázati, közbeszerzési rendszer átláthatatlansága, esetenként korruptség;
- A garantált bérminimum emelése, szakképzési hozzájárulás változtatása;
- A kkv-szektor csupán politikai szintű és nem valós támogatása;
- Rezsicsökkentés;
- Földtörvény;
- Pénztárgépek cseréje;
- A devizahitel adósok „politikai indíttatású és lassan túlzott mértékű mentése”, ugyanakkor más vállalatok véleménye szerint éppen a devizahitelek kilátástalansága jelent problémát;

- 60 napos fizetési határidő maximalizálása;
- Bizonytalan üzleti pénzügyi viszonyok hatására körbetartozások és bedőlt alvállalkozók;
- A kormány nemzetközi megítélésének romlása, annak negatív hatása a beszállítói partnerekre;
- Befektetőkkel szembeni negatív kommunikáció;
- A gazdasági környezet nagymértvű romlása, általános bizonytalanság, gyakran változó jogszabályok;
- A lakáspiac teljes mértékű leállása, a hitelezési, állami támogatási gyakorlat megszűnése;
- Dohányforgalmazás megszüntetése;
- Takarmányárak növekedése.

1. TÁBLÁZAT: „MILYENNEK ÍTÉLI MEG A MAGYAR GAZDASÁG JELENLEGI HELYZETÉT? MILYENNEK LÁTJA A MAGYAR GAZDASÁG HELYZETÉT A KÖVETKEZŐ 3 HÓNAPBAN?”

A magyar gazdaság jelenlegi helyzete			A magyar gazdaság helyzete a következő három hónapban		
Válaszlehetőségek	Válaszadó cégek száma	Százalékos megoszlás	Válaszlehetőségek	Válaszadó cégek száma	Százalékos megoszlás
Jó	3	8%	Javul	10	26%
Közepes	21	55%	Stagnál	19	50%
Rossz	12	32%	Romlik	9	24%
Nem válaszolt	2	5%			
Összesen:	38	100%	Összesen:	38	100%
Befektetői hangulatindex: ³		-23,68	Befektetői hangulatindex:		+2,63

Forrás: Századvég

A megkérdezett vállalatok továbbra is rossznak ítélik a magyar gazdaság jelenlegi helyzetét (–23,68), bár az előző két hónap adataival (–35,71 és –33,33) szemben javulás tapasztalható. A vállalkozások a magyar gazdaság jövőbeli helyzetére vonatkozó várakozásai továbbra is pozitívak (+2,63), ugyanakkor a januári és a decemberi hónapok adataival összehasonlítva ez a mutató gyengébben teljesít (+5,56 és +21,43) – feltételezhetően ehhez hozzájárul az is, hogy a gazdaság jelenlegi helyzetének megítélése eközben javul.

„Változott-e anyacége megítélése az elmúlt hónapban Magyarországgal, a Magyar Kormányval kapcsolatban?”

A kérdőívet kitöltő 38 vállalkozásnál a legtöbb, összesen 26 (68%) esetben nem változott az anyacég megítélése Magyarországgal kapcsolatban. Négy vállalkozás (11%) számolt be arról,

³ Súlyozás: Jó/Javul= 100; Közepes/Stagnál= 0; Rossz/Romlik= –100

hogy romlott anyacégük megítélése, amit egyrészt a kormányzó párt kirekesztő belpolitikájával, a demokratikus intézményrendszer részbeni lebontásával, a közpénzek terén megnövekedett korrupcióval, és a demokratikus érdekegyeztetési folyamatok hiányával indokolnak. Másrészt a kiszámíthatatlan gazdasági környezet, az adóemelések, a jogi instabilitás, a finanszírozási recesszió, az adóhatósági bürokrácia, és a fekete/szürkegazdaság jelentős mérete is hozzájárult az anyacégek megítélésének romlásához. Anyacégének Magyarországgal kapcsolatos javuló megítéléséről mindössze egy vállalat (3%) számolt be, választ azonban nem indokolta. A válaszadó cégek közül hét vállalkozás nem rendelkezik anyacéggel, így összességében erre a kérdésre –7,89-os befektetői hangulatindex adódik, ami közel azonos a januári indexszel (–7,41).

2. TÁBLÁZAT: „MI AZ ÖN SZAKMÁJÁBAN DOLGOZÓ PÁLYATÁRSÁK ÁLTALÁNOS VÉLEMÉNYE A GAZDASÁG HELYZETÉRŐL ÉS A HELYZET JAVÍTÁSÁT CÉLZÓ GAZDASÁGPOLITIKAI INTÉZKEDÉSEKRŐL?”

Válaszlehetőségek	Válaszadó cégek száma	Százalékos megoszlás
Jó	3	8%
Közepes	19	50%
Rossz	16	42%
Összesen:	38	100%
Befektetői hangulatindex:		–34,21

Forrás: Századvég

Amikor arra kérdeztünk rá, hogy a válaszadókéhoz hasonló cégek és végzettségűek hogyan ítélik meg a gazdaság helyzetét és az azt javítani szándékozó gazdaságpolitikai intézkedéseket, továbbra is kedvezőtlen válaszokat kaptunk, és így némileg rosszabb kompozit értéket (–34,21), mint a januári javuló –27,78-os, de jobbat, mint amit a decemberi kifejezetten negatív –51,43-os befektetői hangulatindex mutatott.

II. Üzleti környezet változásai

3. TÁBLÁZAT: „MILYENNEK LÁTJA VÁLLALKOZÁSA HELYZETÉT AZ ELKÖVETKEZŐ 3 HÓNAPBAN?”

Válaszlehetőségek	Válaszadó cégek száma	Százalékos megoszlás
Javul	4	11%
Stagnál	27	71%
Romlik	6	16%
Nem válaszolt	1	3%
Összesen:	38	100%
Befektetői hangulatindex:		–5,26

Forrás: Századvég

A vállalkozások jövőbeni helyzetét firtató kérdésünkre a befektetői hangulat index csökkenő tendenciát mutat: –5,26-os értéket vett fel ebben a hónapban, ami alacsonyabb a januári –3,7-es és a decemberi –1,43-os értéknél, de a változás mértéke nem tekinthető szignifikánsnak az alacsony minta-elemszám miatt.

4. TÁBLÁZAT: „MEGRENDELÉSEINEK ÁLLOMÁNYA HOGYAN ALAKULT AZ ELMÚLT HÓNAPBAN A SZOKÁSOSHOZ KÉPEST? VÁRHATÓAN HOGYAN ALAKUL A CÉGNÉL FOGLALKOZTATOTTAK LÉTSZÁMA A KÖVETKEZŐ 3 HÓNAPBAN? TERVEZ-E KAPACITÁS-VÁLTOZTATÁST AZ ELKÖVETKEZENDŐ 3 HÓNAPBAN? (TERVEZ-E BERUHÁZÁST VAGY LEÉPÍTÉST?)”

Megrendelések alakulása az elmúlt hónapban			Foglalkoztatottak számának várható alakulása a következő 3 hónapban			Várható kapacitás-változtatás a következő 3 hónapban		
Válasz-lehetőségek	Válaszadó cégek száma	Százalékos megoszlás	Válasz-lehetőségek	Válaszadó cégek száma	Százalékos megoszlás	Válasz-lehetőségek	Válaszadó cégek száma	Százalékos megoszlás
Növekedett	7	18%	Növekszik	5	13%	Bővítés	6	16%
Stagnált	22	58%	Nem változik	28	74%	Nem várható	30	79%
Csökkent	8	21%	Csökken	4	11%	Szűkítés	1	3%
Nem válaszolt	1	3%	Nem válaszolt	1	3%	Nem válaszolt	1	3%
Összesen:	38	100%	Összesen:	38	100%	Összesen:	38	100%
Befektetői hangulatindex:		–2,63	Befektetői hangulatindex:		+2,63	Befektetői hangulatindex:		+13,16

Forrás: Századvég

A vállalkozások rendelésállományainak alakulását összevetve az előző két hónap adataival, javuló tendenciát fedezhetünk fel, noha a hangulatindex még mindig a negatív tartományban mozog: a februári hangulatindex –2,63-os értéket vett fel, szemben a januári –3,7-es és a decemberi –5,71-os hangulatindexszel. A foglalkoztatottak számának várható alakulása is pozitívabb képet mutat: a befektetői hangulatindex 2,63-os értéket jelez ebben a hónapban, míg januárban –5,56-os és decemberben –11,43-os értéket vett fel. A kapacitásbővítésben gondolkodó vállalkozások aránya szintén növekvő tendenciát mutat, a februári (+13,16) hangulatindex nagyobb a januári (+5,56) és a decemberi (+10,00) indexnél.

Egyéb a vállalat szempontjából fontos megjegyzés, üzenet

A kérdőívhez szöveges megjegyzést összesen négy vállalat fogalmazott meg. A válaszok összefoglalásánál a konkrétabb javaslatoktól haladunk az általános megállapítások felé.

1. A válaszadó cég véleménye alapján a kormányzatnak fel kellene váltania a kizárólagosságra/kirekesztésre törekvő politikáját egy sokkal inkább konszenzusra törekvő politikával. A belpolitikában – csakúgy, mint a gazdasági és politikai élet legtöbb terén – sokkal jobban kellene törekednie a tudatos, átlátható és jól

megszervezett érdekegyeztetésre az adott terület reprezentatív szereplőivel. Mindemellett a vállalat álláspontja szerint a külgazdaság/külpolitika túlzott mértékű keleti nyitása veszélyeket is rejthet magában.

2. A második szöveges véleményt megfogalmazó cég a vállalkozásokat túlzott mértékben sújtó bürokrácia növekedése miatt fejt ki aggodalmát (folyamatos, újabb és újabb KSH statisztikai, jelentés és listakészítési kötelezettségek, ugyanakkor nehézkes és hosszú engedélyezési folyamatok, pl.: építési engedély)
3. A harmadik, egy kiskereskedelmi üzletláncot képviselő cég, ismételten felhívja a kormányzat figyelmét a dohánytermékek forgalmazásának megszüntetésével okozott súlyos csapásokra: több üzletet is be kellett zárni, létszámot csökkenteni stb.
4. A negyedik válaszadó vállalat hosszútávon kiszámítható jogi és gazdasági környezetet szeretne.

Külpolitikai Monitor

Az ukrán válság

Háttér: Ukrajna

A rendszerváltást követően Ukrajnában nem mentek végbe azok a reformfolyamatok, amelyek Kelet-Közép-Európa országában bekövetkeztek, így Ukrajna továbbra is messze elmarad az uniós országok politikai, szociális és gazdasági szintjétől. Gyakorlatilag 1991 óta az ország politikai intézményei és gazdasága nem sokat fejlődött. Ennek két fő oka Ukrajna földrajzi elhelyezkedésével és volt Szovjetuniós tagságával magyarázható. Míg például Lengyelország gazdasági és politikai helyzetén sokat javított a Németországgal való szomszédsága. Németország hangsúlyozta, hogy az európai jólét és kormányzási forma kiterjesztése az EU közvetlen szomszédaira elengedhetetlen Európa stabilitásának és biztonságának megőrzése érdekében, ami nagyban hozzájárult ahhoz, hogy a 2004-es uniós csatlakozás az eddigi legnagyobb volumenű uniós csatlakozássá vált.

Háttér: A Krím-félsziget

A Krím-félsziget körülbelül 200 évig orosz fennhatóság alá tartozott, amíg Nyikita Hruscsov oda nem ajándékozta Ukrajnának még a Szovjetunió idején, 1954-ben. Ukrajna 1991-es függetlenedése után a Krím-félsziget már csak részleges autonómia keretein belül maradt az ukrán fennhatóság alatt. Ez abban nyilvánult meg, hogy saját parlamenttel és miniszterelnökkel rendelkezett, bár az utóbbi kinevezését az ukrán köztársasági elnöknek is jóvá kellett hagynia. Bírósági rendszere pedig az ukrán jogrendszer részeként működött.

A 2001-es népszámlálás adatai szerint a lakosság 58 százaléka orosz, 24 százaléka ukrán és 12 százaléka tatár. Az orosz többségnek szintén történelmi okai vannak. A hajdani muszlim tatár többségű félsziget lakosait a szovjet vezetőség 1944-ben deportálta, és helyükre oroszokat költöztetett be.⁴ Ukrajna függetlenedése óta a tatárok folyamatosan települnek vissza és harcolnak tulajdonuk visszaszerzéséért az oroszokkal, eddig kevés sikerrel.

A félsziget geopolitikai és stratégiai szempontból is jelentős. Majdnem egész területét a Fekete-tenger veszi körül, ami kellemes mérsékelt éghajlatot biztosít. Amellett, hogy népszerű turistaközpont, a szevasztopoli kikötőben állomásozik az orosz tengeri flotta (Fekete-tengeri Flotta) az 1700-as évektől kezdve. Legutoljára 2010-ben egyezett meg Ukrajna Oroszországgal arról, hogy a flotta legalább 2042-ig állomásozhat Szevasztopolban, cserébe Ukrajna kedvezményes áron importálhat 40 milliárd dollárnak megfelelő földgázt

⁴ Előfizetők számára a teljes tartalom elérhető: <http://www.foreignaffairs.com/articles/141037/susan-richards/crimea-in-context>

Oroszországból.⁵ Az orosz Fekete-tengeri Flotta inkább pszichikai, mintsem katonai jelentőséggel bír. Messze elmarad a NATO haderő minőségétől és volumenétől. Az olasz flotta például különösebb nehézségek nélkül le tudná győzni az orosz flottát. Azonban a média erős „framing”-elésének köszönhetően az orosz Fekete-tengeri Flottának nagyobb jelentőséget tulajdonítanak, mint amekkora annak valós hadereje.

Energetikai kérdésekben Oroszországnak nagy befolyása van a térségben, így Ukrajna is teljes mértékben függ az orosz földgáztól. Azonban Ukrainának is vannak komparatív előnyei Oroszországgal szemben. Ukrajna évszázadok óta gabonával látja el Oroszországot, és mindmáig a világ legnagyobb gabonatermelői közé tartozik (kukoricatermelésben például a 3. helyen áll az Egyesült Államok és Brazília mögött)⁶. Ezen termékek nagy részének szállítása a Krím-félszigeten keresztül történik, így a félsziget gazdaságának felét a gabonafélék termesztése és annak szállítása teszi ki. Emellett maga a Krím-félsziget élelmiszerellátásának 70 százaléka és ivóvizének többsége is Ukrainából érkezik, ami tovább növeli az országtól való függőségét.

Az ukrán válság áttekintése

A krízis kezdete 2013. november 21-re nyúlik vissza. Ezen a napon jelentette be Janukovics köztársasági elnök az Európai Unióval való gazdasági megegyezés elutasítását. Mivel ez közelebb hozta volna Ukrainát Európához, és hosszú távon egy esetleges EU-s csatlakozáshoz, az unió-párti politikai elit és a lakosság tüntetések formájában felháborodását fejezte ki. A felháborodás nem csak azért volt jelentős, mert Janukovics elutasított egy megállapodást, hanem azért is, mert ez azt jelentette, hogy az unió helyett Oroszországhoz közeledik politikailag és gazdaságilag. Ukrainában egy erős réteg elégedetlen a politikai és gazdasági helyzettel, és azt reméli, hogy egy Lengyelországhoz hasonló olyan rendszerváltás mehet végbe, ami Ukrainában a szocializmus bukása után soha nem történt meg.⁷

November végére jelentősen megnöttek a tüntetések, melyeket a média folyamatosan közvetít. A média szubjektívitasának köszönhetően a tüntetések nagyobb volumenűnek tűnhettek, mint amekkora volt a jelentőségük a valóságban. Ez azonban hozzájárult ahhoz is, hogy a tüntetések, bízván az általuk generált változtatás lehetőségében, tovább növekedtek. December elejére már 300 000 tüntető jelent meg Kijevben, és fejezte ki nem tetszését Janukovich politikája ellen. Ettől kezdve az események eldurvultak. A tüntetők elfoglalták a városházát, és fegyveres összecsapások kezdődnek a tüntetők és a rendőrök között. Kiderült az is, hogy mesterlövészek éles tölténnyel lőtték a tüntetőket. Közben Oroszország is próbált beavatkozni, legfőképp azzal, hogy 15 milliárd dollár értékben ukrán államkötvényeket kívánt

⁵ <http://www.livescience.com/43815-facts-about-crimea-ukraine-russia.html>

⁶ <http://fn.hir24.hu/penzugy/2014/03/08/meglepoen-megdragulhat-a-bevasarlasunk-az-ukran-valsag-miatt/>

⁷ A Foreign Affairs cikke alapján (hozzáférési lehetőség csak előfizetéssel rendelkezőknek)

vásárolni, emellett a földgáz is kedvezményes áron ígérte. Ekkorra azonban a politikai válság kicsúcsosodott. Az ukrán miniszterelnök, Mykola Azarov lemondott, Janukovics pedig elmenekült az országból. Ezzel gyakorlatilag a tüntetők megdöntötték az orosz-párti rezsimet, amire az oroszok és az orosz-párti ukránok puccsként tekintenek.

A választásokat május 25-ére írták ki, és addig elnökként a Timosenko-párti Olekszandr Turcsinov funkcionál, miniszterelnökként pedig Arseniy Yatsenyuk. Az ideiglenes kormány, bár EU-párti, valójában azonban kérdéses, hogy mit képes elérni, mivel nem rendelkezik elégséges politikai tőkével. Például a kormány letartóztatási parancsot adott ki Janukovics ellen, a volt elnök mégis el tudott menekülni az országból, ráadásul úgy, hogy rezidenciája elfoglalása után sokáig nem is tudta senki megmondani, hogy valójában hol tartózkodik. Emellett az orosz-párti hangok felerősödését sem tudta a kormány megakadályozni, sőt, azt mérsékelni sem sikerült.

Úgy tűnik, hogy az orosz kormány volt eddig az egyetlen, amely úgy avatkozott be az egyre fokozódó krízisbe, hogy annak gyakorlati látszata és eredménye is volt. Igaz ugyan, hogy az orosz sereg felségjel nélküli katonák személyében jelent meg a Krím-félszigeten, de hamar kiderült, hogy melyik ország hadserege lépte át a határokat. Ezt a nemzetközi közösség a mai napig erősen elítéli, mint ahogy a krími népszavazás legitimitását is megkérdőjelezi. Tény, hogy a népszavazás meglehetősen gyorsan, komoly előkészületek nélkül zajlott. Az orosz bevonulás azonban nem okvetlenül minősíthető illegálisnak, mivel a Krím-félsziget részleges autonómiai státuszával járt az is, hogy a két ország megállapodott abban, hogy az oroszok bevonulhatnak a térségbe, ha azt valamilyen veszély fenyegeti.⁸ Ezt azonban a nyugati hatalmak nem említik, és nem is nagyon kommentálják, csupán azt, hogy a nemzetközi joggal ellentétben van, ami történt. Tehát ez egy kétoldalú dolog.

Mindenesetre az orosz bevonulás megtette a kellő hatást, és a többségben levő orosz ajkú lakosság úgy döntött, hogy teljesen függetlenedik Ukrajnától. Mára az orosz sereg elfoglalta az összes ukrán katonai bázist, az ukrán flotta állomását beleértve, és az ukrán katonák folyamatosan hagyják el a félszigetet. Oroszország már a Krím-félsziget Oroszországhoz való csatlakozásának jogszabályi hátterét készíti elő.

Propagandagépezet

A Krím-félszigeten történt események további mozgolódást generáltak Ukrajnában és Oroszország határ menti vidékein. Az Ukrajna keleti részében élő orosz ajkú lakossággal készített interjúk alapján a lakosok félelme egyre erősödik egyrészt az ukrajnai zavargások, másrészt az orosz hadsereg „hadgyakorlatai” miatt. A lakosság ezeken a területeken úgy érzi, hogy el kell kezdenie felfegyverkezni.⁹

⁸ CNN riportok alapján

⁹ A New York Times interjúi alapján (elérhető előfizetők számára)

Kérdés azonban, hogy mit akar az ukrainai oroszajkú lakosság. A média és az orosz propaganda gépezet úgy állítja be az orosz ajkúak helyzetét, mint akik félelemben élnek, és az Oroszországhoz való csatlakozásban látják a változás lehetőségét.¹⁰ Ez nem okvetlenül egyezik a valósággal egészen addig, amíg fegyveres konfliktus nem fejlődik ki. Ez azonban senkinek sem érdeke, sem a Nyugatnak, sem Ukrajnának, sem pedig Oroszországnak.

Az ukrán válság némileg elcsendesedni látszik a nyugati médiában, főként azért, mert más események veszik át a nemzetközi vezető hírek szerepét, mint például a malajziai eltűnt repülőgép, a törökországi tüntetések vagy a Pritorius-tárgyalás. Ez nem jelenti azt, hogy az ukrán helyzet elcsendesedni vagy megoldódni látszik, csupán kezd kifáradni a híradás, mivel semmi említésre méltó nem történik. Arról sem hallani, hogy mi a jelenlegi kormány feladata, esetleg terve, ami tovább gyengíti annak politikai tőkét és politikai legitimitását.

A nyugati hatalmak szerepe Ukrajnában

Oroszország viszonylag aktív szerepet vállal Ukrajnában, de a nyugati nagyhatalmak cselekvőképessége kérdéses. Habár az Egyesült Államok és az Európai Unió is ellenzi az orosz beavatkozást, ez a tettekben nem nyilvánul meg. Felmerül a kérdés, hogy milyen eszközzel akadályozhatnák meg a válság eszkalálódását és az illegitim orosz intervenciót. Az első nyilvánvaló lehetőség a fegyveres beavatkozás, aminek azonban több akadálya is van. Ukrajna nem tagja az EU-nak és a NATO-nak sem, így a két szervezetet nem kötelezi megállapodás a fegyveres beavatkozásra.¹¹ Sőt, egy állam addig nem is lehet tagja a NATO-nak, amíg nem rendezi a szomszédos országokkal való viszonyát, így Ukrajna az ukrán-orosz feszültségek miatt valószínűleg nem lesz a közeljövőben NATO tag. Ami kötelezhetné a nagyhatalmakat a fegyveres beavatkozásra, az az 1994-es Budapest memorandum, amely biztonsági garanciájának értelmében Ukrajna, Kazahsztán és Fehéroroszország elleni erőszak alkalmazása, az országok területi integritásának és politikai függetlenségének veszélyeztetése esetén, a nagyhatalmak beavatkoznak a fenyegetett országok érdekében. Cserébe Ukrajna az 1990-es évek közepén leszerelte nukleáris fegyverezését. Habár az Egyesült Államok megállapította, hogy a Krím-félszigetre való orosz belépés Ukrajna szuverenitását és területi integritását veszélyezteti, mégsem avatkozott be a konfliktusba. Ehhez hozzájárul a korábbi amerikai szerepvállalások sikertelensége a Közel-Keleten. Így az iraki és az afganisztáni szerepvállalás, valamint az arab tavasz veszteségei is a fegyveres beavatkozás ellen szólnak. Még ha a NATO-nak vagy az amerikai, esetleg egy európai hadseregnek komoly esélyei is vannak az orosz haderő ellen, mint ahogy azt az előbbiekben írtak is mutatják, győztesen senki nem jöhet ki ebből a konfliktusból. Ez főként azért van, mert az ukrán politikai és gazdasági rendszer az összeomlás szélén áll, teljes átalakítást igényel, és erre egy fegyveres konfliktus nem nyújthat garanciát, esetleg további orosz

¹⁰ Háttérbeszélgetés egy ukrán reformpárti aktivistával

¹¹ Az 5. cikkely kimondja, hogyha valamilyen tagállamot katonai támadás éri, a többinek kötelező beavatkozni és az érintett állam segítségére sietni

intervenciót akadályozhat meg. Ez utóbbi azonban nem oldja meg Ukrajna helyzetét, így akár túl nagy áldozatnak is vélhető.

Úgymond kisebb áldozattal jár a Nyugat számára, és megakadályozhatja a további orosz, jogilag kérdéses intervenciót a gazdasági, főként banki szankciók bevezetése valamint a vízumkorlátozás. Ez azért tűnik Amerika szerint jó megoldásnak, mert Iránban sikerrel jártak ezzel a módszerrel. Az ukrán helyzet azonban ettől sokkal bonyolultabb. Igaz, hogy az iráni atomprogram megszorítása is biztonságpolitikai kockázattal járt, de az Oroszország ellen irányuló szankciók egy energiaválságot is eredményeznének. Ez habár közvetlenül Európát érintené, egyben az egész világra is kiterjedne az energia piaci árának megugrásával. Olyan spekulációk is napvilágot látnak, hogy a Nyugat az energiafüggőség ellenére képes lenne az olajárakat manipulálni az arab országok segítségével, ez azonban előreláthatatlan gazdasági folyamatokat is elindíthat. Ennek ellenére a szankciók és a katonai beavatkozás lehetősége közül a szankciókat részesíti a Nyugat előnyben, és ezek tűnnek realisabbnak is.

Kérdés azonban, hogy a Nyugat valóban bevezet-e igazán kemény szankciókat. Ez valószínűleg a következő hetekben derül majd ki, mivel a napokban írta alá Obama elnök a szankciók elrendelését. A vita és a diplomáciai tárgyalások már a krízis kezdete óta folynak, de a vízumkorlátozások és azon érintettek, akik a Krím-félszigeten történt eseményeknél közrejátszottak, vagyonának befagyasztását leszámítva nem történtek tényleges intézkedések. Az efféle vagyonbefagyasztás eredményes volt Iránban, de nem járt nagy sikerrel Oroszország esetében. Elemzők szerint ez annak tudható be, hogy mára Putyin elnök egy olyan szűk bizalmi kört gyűjtött maga köré, akik nemcsak az oligarchák vezetői, de a legjelentősebb politikai tőke birtokában vannak. Őket egyelőre nem érintették az amerikai vagyonbefagyasztási intézkedések.

Az Európai Unió gazdaságilag legerősebb országa, Németország, amely egyben Oroszország fontos kereskedelmi partnere, a krízis folyamatos fokozódásának eredményeként is kifejezte, hogy nem ért egyet az orosz intézkedésekkel, és elítéli Oroszországot. Habár a nemzetközi diplomáciában nagy jelentőséggel bír Angela Merkel kemény bírálata, az ukrán helyzeten lényegesen eddig ez nem változtatott.

Oroszország G8-akból történő visszaszorítása is kérdéses. Március 24-én tárgyaltak Hágában az immár G7-es államok főként az Oroszországtól való energiafüggőség csökkentéséről, aminek hosszú távú hatásai lehetnek. Oroszországot azonban látszólag nem rázta meg, hogy kizárták a G8-ból, mivel például a G20-nak továbbra is tagja, és az ENSZ Biztonsági Tanácsában továbbra is vétójoggal rendelkezik.

A V4-es országok álláspontja és potenciális szerepe

A V4-es országok, hasonlóan a többi EU-s tagországhoz és az Egyesült Államokhoz, elítélik az orosz intézkedéseket. A V4-es csúcsokon értelemszerűen felmerült Ukrajna kérdése az

elmúlt hónapokban, ahol is az államok képviselői kifejezték, hogy egy erős, szuverén Ukrainát szeretnének látni. A V4 közül Lengyelország retorikája a legkiemelkedőbb, és mérete miatt talán befolyása is a legerősebb lehet a 4 ország közül. Lengyelország külpolitikájában tehát hangsúlyozottan Ukrainára összpontosít, azért is, mivel Lengyelország a Keleti Partnerség¹² program egyik fő megalkotója és támogatója. A lengyel politikai vezetés és diplomácia egy szoros barátság kialakulásán dolgozik Ukrajnával, mivel Lengyelországnak is érdeke, hogy szomszédja politikailag és gazdaságilag is stabil legyen. Egy ilyen átalakulásban tudna Lengyelország irányt mutatni Ukrajnának, mert rendelkezik a megfelelő tapasztalattal és eszközökkel. A lengyel diplomaták tapasztalataik és politikai tőkéjük segítségével, hozzájárulhatnak ahhoz, hogy Ukrajna megértse, az európai integráció nem pusztán azt jelenti, hogy Brüsszel pénzügyi mentőcsomaggal megakadályozza az ország gazdasági összeomlását, hanem szükséges, hogy az ukránok kezdeményezzék, és aktívan részt vegyenek az ország politikai reformjában.

Egy ilyen reformfolyamathoz nyújthat a V4 segítséget, tekintve a térség demokratikus átalakulását, amelynek fontos része az intézmények gyökeres reformja. Ehhez azonban tőkéhez is szükség lesz, amit az unió vagy a nemzetközi szervezetek juttathatnak el Ukrajnának. Ennek azonban csak úgy van értelme, ha a folyamat átlátható, és a tőke nem veszik el a politikai elit és korrump rendszer süllyesztőiben. Ez megakadályozható lenne azzal, ha a civil társadalmat felerősítenék, mivel az jelenleg Ukrajnában nagyon gyenge, és nem tudja számon kérni a politikai és gazdasági elitet.¹³

A V4-es országok számára azért különösen fontos, hogy Ukrajna stabilizálódjon, mert a térség teljes mértékben függ az orosz energiától. Ezt a függést a térség igyekszik csökkenteni, például a 2014. január 1-jén üzembe lépő magyar-szlovák vezetékkel, mely a cseh vezetékkel is összeköttetést jelent, ami azért jelentős, mert abban nem orosz földgáz folyik, így Magyarországra már nemcsak orosz földgáz fog érkezni. A teljes függetlenség az orosz földgáztól azonban a közeljövőben nem lehetséges, mivel arra még nincs olyan alternatíva, ami azt teljes mértékben helyettesíteni tudja.

Orosz szerepvállalás a szíriai konfliktusban

Oroszország nagyhatalmi ambícióinak kérdése az utóbbi hónapokban az ukrajnai események kapcsán az egyik legfőbb napirendi pont a nemzetközi közvéleményben. Amíg a többség Oroszország Ukrajnát és a régiót érintő lépéseit elemzi, nem árt, akár ezzel párhuzamosan a több éve húzódó és egyre inkább eszkalálódó szíriai konfliktus orosz szálait is megvizsgálni.

¹² A program célja 6 nem uniós keleti ország (köztük Ukrajna) és az EU közti gazdasági és politikai kapcsolatok erősítése

¹³ Háttérbeszélgetés egy ukrán reformpárti aktivistával

Oroszország a szíriai konfliktus kitörése óta mind az ENSZ Biztonsági Tanácsa előtt, mind egyéb fórumokon egyértelműen, a jelenleg regnáló Asszad-rezsim legfőbb támogatóiként van jelen. Oroszország a konfliktus kezdete óta már több ízben megvétózta azon határozatokat, amelyekben az ENSZ Biztonsági Tanács kötelező jellegű szankciókkal kívánta súlytani az Asszad-rezsimit. Az elemzés a következőkben azt kívánja megvizsgálni, mennyire erős az orosz jelenlét, valamint, hogy milyen indokok állhatnak az orosz jelenlét hátterében.

Ami bizonyos, hogy ebbe a konfliktusba minden szereplő más és más okokkal lépett be, különösen igaz ez Iránra, Kínára és Oroszországra. Ha az orosz érdekeket vesszük szemügyre elsősorban gazdasági és másodsorban politikai indokokat találunk. Ezek mindegyike megfelel a jelenlegi orosz nagyhatalmi logikának. A putyini vezetés nagyhatalmi szándékainak megvalósításához, a szovjet mintát követve központi eleme lehet a hajdani közel-keleti dominancia visszaszerzése.

Az orosz álláspont elsősorban gazdasági okokkal magyarázható

Elsősorban a hadikereskedelmet kell megemlíteni. 2011-ben az orosz fegyveripar nagyjából 1 milliárd dollár értékben exportált fegyvereket Szíria számára és körülbelül további 4 milliárd dollárnyi megrendelésről szólnak szerződések. A *Reuters* szerint a konfliktus kezdete óta megnőtt a kisebb méretű fegyvereket érintő kereskedelem is Szíria és Oroszország között.¹⁴

Másrésről a szíriai feldolgozóipart a konfliktus miatt szankciók terhelik, az ország a külföldi partnerektől függ az energia, az élelmiszerek, és az elektromos eszközök terén. Orosz források szerint a kereskedelem Oroszországgal 58 százalékra nőtt 2011-ben.

Az orosz külpolitika értékelése szerint az utóbbi években a közel-keleti térségben végbemenő radikális változások egyértelműen olyan helyzetet teremtettek a régióban, amelyben az amerikai jelenlét gyengülni látszik. Az Egyesült Államok számára ebből kifolyólag elsődleges szempont a meggyengült pozíció visszaszerzése és ez remek lehetőséget teremthet Oroszország számára is.

Mindennek van egy történelmi aspektusa is. Az orosz diplomácia számára, hagyományosan már a szovjet-éra alatt is a szíriai kapcsolatok kiemelkedő fontosságúak voltak. A hatvanas évektől kezdve közeli barátság és szoros stratégiai partnerség fűzte az Asszad-klánhoz. A Szovjetunió az 1950-es évek közepétől komoly katonai támogatást nyújtott Szíria számára. 1971-ben szovjet—szír egyezményrel megerősítve pedig Damaszkusz vált a Szovjetunió legmegbízhatóbb szövetségesevé a Közel-Keleten. Noha a Szovjetunió felbomlását követően a kétoldalú kapcsolatok gyengültek, azonban Putyin második elnöksége alatt ismét

¹⁴ <http://middleeast.about.com/od/syria/a/Why-Does-Russia-Support-The-Syrian-Regime.htm>

dinamikussá váltak, mikor is 2005-ben Putyin elengedte Szíria tartozásának több mint 70 százalékát.¹⁵

1963-ban Oroszország tengeri támaszpontot hozott létre Tartus városában. Ezzel el is érkezünk Oroszország legérzékenyebb pontjához a szíriai konfliktust illetően. Tartus stratégia jelentőségű Moszkva számára, hiszen ez az egyetlen földközi-tengeri kikötő, ahol orosz hadihajók állomásozhatnak. Tartus kikötőjében már most is számottevő az orosz csapatok jelenléte. Tartus feladása révén Oroszország teljesen kiszorulna a Földközi-tenger ellenőrzése alól.

Sokak szerint az előzőekben felvázolt kemény indokokon kívül, Oroszország számára az Asszad rezsim megvédésnek szimbolikus jelentősége is van. Ez pedig nem másból, mint Putyin azon egzisztenciális félelméből ered, hogy ha az Asszad-rezsim megbukik, rések keletkeznek saját rendszerében is. Egyszerűen fogalmazva Asszad bukása elővetíthetné Putyin hatalmának meggyengülését is. Meglátásunk szerint ez az érv, jelenleg nem annyira erős. Az előzőeken kívül azonban van még egy nyomós indok arra, hogy Oroszország miért támogathatja a jelenlegi vezetést. Ez pedig nem más, mint félelem a radikális iszlám térnyerésétől. Oroszország számára ez a kérdés kiemelkedő jelentőségű, hiszen mint a legnagyobb muszlim közösséggel rendelkező állam Európában, egy olyan scenárió megvalósulása, mint az arab tavasz eddigi állomásain, különösen hátrányos lehet számára ismerve a szélsőséges iszlám szervezetek csecsenföldi és dagestáni jelenlétét. Szíria esetében pedig ez hatványozottan így van, hiszen egyre inkább nyilvánvaló, hogy ennek az ellenállásnak a magvát, olyan a radikális iszlám legszélsőségebb válfaját a zászlajára tűző csoportok alkotják, melyeknek célja egyértelmű vallási diktatúra, az iszlám állam megvalósítása a Közel-Keleten. Ez pedig mérföldekkel radikálisabbnak számít, mint az egyiptomi iszlamista tábor bármelyik vonulata. A szíriai konfliktussal, tehát a politikai iszlám kérdése sokkal közelebb került Oroszország határaihoz. A putyini vezetés 25 millió muszlim vallású orosz állampolgárral tehát okkal tart attól, hogy az arab tavasz egy újabb forradalma ismét csak a fundamentalisták térnyeréséhez vezetne. Ebben esetben félő lenne, hogy mindez példakövetőkre találna a muszlimok lakta észak-kaukázusi és Volga-menti régiókban.¹⁶

Összegzés

Oroszország számára a szíriai konfliktus kimenetele különösen érzékeny kérdés. Ha jól értelmezzük az eddigi orosz pozíciót, a jelenlegi vezetés percepciói szerint Szíria kérdése, annak a kérdése, hogy meddig terjed napjainkban az orosz dominancia a térségben, ez pedig szervesen összefügg az orosz nagyhatalmi szándékokkal. Damaszkusz hagyományosan a

¹⁵ Tálás Péter, Varga Gergely: Stratégiai törekvések a szíriai válság kapcsán II., in: NKE STRATÉGIAI VÉDELMI KUTATÓKÖZPONT ELEMZÉSEK – 2012/20

¹⁶ Szíriában jelenleg mintegy 35 000 észak-kaukázusi orosz állampolgár van. A cserkeszek és az adigék saját intézményrendszert működtetnek. Ezek a kisebbségi csoportok kiemelkedően lojálisak a jelenlegi vezetéshez.

legfőbb orosz stratégiai partner, kapu az arab világ többi országa felé. Szimbolikusan az Asszad-féle vezetés melletti kiállás ennek zálogaként is értelmezhető.

Az egyértelmű, hogy ebből kifolyólag Oroszország mindenképp szeretné elkerülni az arab tavasz által érintett scenárió megvalósulását, hiszen az Moszkva számára presztízsveszteséggel is járhat. A kérdés már csak az, hogy az Asszadot egyre inkább véreskezű diktátornak tartó nemzetközi közvélemény előtt meddig mehet el Oroszország, anélkül hogy valóban be kéne avatkoznia ebbe a konfliktusba, amelyre Oroszország semmilyen tekintetben nem áll készen.